

‘We zijn nog wel een beetje zoekende’

Eindrapportage monitoring en evaluatie pilotprojecten KNVB en KNGU
participatie allochtone vrouwen in de sport

in opdracht van het Ministerie van VWS

**Agnes Elling
Marcia de Jong
Ester Wisse**

© *W.J.H. Mulier Instituut*
's-Hertogenbosch, december 2010

*W.J.H. Mulier Instituut
Centrum voor sociaal-wetenschappelijk sportonderzoek*

*Postbus 188
5201 AD 's-Hertogenbosch*

*t 073-6126401
f 073-6126413
e info@mulierinstituut.nl
i www.mulierinstituut.nl*

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	5
1.1	Centrale vraagstelling	5
1.2	Onderzoeksopzet	6
2.	Resultaten	7
2.1	Koninklijke Nederlandse Gymnastiek Unie	7
2.1.1	Achtergrond clubs en projectleiding	7
2.1.2	Opstartfase	7
2.1.3	Onderweg	8
2.1.4	Afronding en vervolg	11
2.2	Koninklijke Nederlands Voetbal Bond	14
2.2.1	Achtergrond clubs	14
2.2.2	Opstartfase	14
2.2.3	Onderweg	15
2.2.4	Afronding en vervolg	17
2.3	Gemeenten	20
2.3.1	Gemeente Amsterdam	21
2.3.2	Gemeente Arnhem	24
2.3.4	Gemeente Tilburg (Sportbedrijf)	25
3.	Conclusies en aanbevelingen	31

1. Inleiding

De directie Sport van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) is eind 2008 in samenwerking met de directie Emancipatie van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) het project (*maatschappelijke participatie allochtone vrouwen in de sport*) gestart. Het project maakt deel uit van de doelstellingen zoals verwoord in de emancipatienota 2008-2011 *Meer kansen voor vrouwen* en in het verlengde van het in 2007 gestarte project *Duizend en één Kracht: vrouwen en vrijwillige inzet*. Het project beoogt om meer (niet-westerse) allochtone vrouwen te betrekken bij (vrijwilligers)werk in sportverenigingen en op die wijze de emancipatie en maatschappelijke participatie van vrouwen met een niet-westerse etnische achtergrond te bevorderen.

Het project sluit nauw aan bij het programma *Meedoen alle jeugd door sport* van de ministeries van VWS en Wonen, Werken en Integratie (WWI), gericht op stimulering van verenigingssportdeelname onder jeugd met achterstanden in sportparticipatie, waaronder allochtone meisjes. Binnen de uitvoering van dit programma door negen sportbonden en elf gemeenten¹ is reeds aandacht voor het vergroten van de kaderparticipatie onder allochtonen. Uitgangspunt van het programma (*maatschappelijke Participatie allochtone vrouwen in de sport*) is dat er kansen liggen voor de stimulering van de betrokkenheid van allochtone moeders via het clublidmaatschap van hun kinderen.

Om de kans van slagen van het structureel binden van deze nieuwe doelgroep bij sportverenigingen te vergroten, is gestart met een pilot bij twee sportbonden, te weten de Koninklijke Nederlandse Voetbal Bond (KNVB) en de Koninklijke Nederlandse Gymnastiek Unie (KNGU). De pilot vindt plaats in de gemeenten Amsterdam en Arnhem. De bonden zijn gekozen op basis van hun succesvolle betrokkenheid bij Meedoen, de etnische gemengde jeugdsportdeelname (voetbal meer jongens, gymnastiek meer meisjes) en daarmee ook de mogelijkheden om allochtone moeders te benaderen. De gemeenten zijn gekozen op basis van hun resultaten binnen 1001 kracht en representeren een grotere en kleinere gemeente.

De pilotprojecten zijn gericht op het ontwikkelen van handvatten en instrumenten voor het succesvol werven en ondersteunen van vrouwelijke kaderleden uit niet-westerse etnische minderheidsgroepen en voornamelijk op islamitische vrouwen.

1.1 Centrale vraagstelling

Het Mulier Instituut is benaderd om het verloop van de pilotfase te beschrijven en evalueren. Daarbij staat de volgende vraagstelling centraal:

¹ De aan het programma *Meedoen* deelnemende sportbonden zijn: JBN, Atletiekunie, KNBSB, KNGU, KNKF, KNKV, KNVB, KNZB en NBB. De deelnemende gemeenten zijn: Amsterdam, Arnhem, Den Haag, Dordrecht, Eindhoven, Enschede, Nijmegen, Rotterdam, Tilburg, Utrecht en Zaanstad.

Hoe succesvol zijn de bonden KNVB en KNGU in de werving en ondersteuning van vrouwelijke allochtone kaderleden en welke kritische succes- en faalfactoren kunnen hierbij worden onderscheiden?

Gezien de aard en beperkte looptijd van het project zal het monitoring- en evaluatietraject vooral gericht zijn op de procesbeschrijving. Daarbij wordt getracht kritische succes- en faalfactoren van betrokken organisaties en personen, wervingstrajecten en begeleiding te achterhalen. In het traject wordt een zestal deelvragen onderscheiden:

- Wat zijn de kenmerken van de participerende verenigingen, projectleiders en geworven vrouwen?
- Op welke wijze(n) zijn allochtone vrouwen benaderd en met welke (gemeentelijke) partners werd succesvol samengewerkt?
- Welke functieprofielen en begeleidingstrajecten zijn door de bonden/verenigingen opgesteld en op welke wijze zijn deze afgestemd op de wensen en capaciteiten binnen de doelgroep?
- Hoeveel nieuwe vrouwelijke allochtone kaderleden hebben de participerende verenigingen geworven en behouden?
- Hoe zagen de begeleidingstrajecten binnen de verenigingen er uit en welke succes- en faalfactoren kunnen daarbij worden onderscheiden? (bijv. één-op-één begeleiding; kenmerken begeleiders; contactfrequentie)
- Hoe evalueren de participerende organisaties de opbrengsten van het project (kosten-baten analyse) en welke doelstellingen achten zij realistisch voor de vervolgfase?

1.2 Onderzoeksopzet

Volgens de geplande onderzoeksopzet zouden er gedurende de looptijd van het project (van januari tot en met december 2009) drie kwalitatieve analysemomenten gehouden worden. Al snel werd duidelijk dat de opstartfase traag verliep en het project een langere doorlooptijd nodig had om enige aansprekende resultaten te boeken. Het project werd daarom verlengd tot juni 2010, met – waar relevant - een extra contact/evaluatiemoment.

Het eerste analysemoment lag in de maanden april/mei van 2009. Met projectleiders vanuit de twee bonden, participerende verenigingen en betrokkenen vanuit de gemeenten en vrijwilligerscentrales (coördinator 1001 kracht) vonden de eerste gesprekken plaats. Dit waren meer inventariserende gesprekken over de uitgangssituaties, beoogde doelstellingen en te volgen strategieën. In november/december 2009 vond een tweede gesprekkenronde plaats, waarbij meer werd ingezoomd op het verloop van de concrete werving en begeleidingsactiviteiten bij de participerende verenigingen. Tevens is gesproken met vier allochtone vrouwen, die actief zijn binnen de (georganiseerde) sport. In totaal vonden toen 20 gesprekken plaats. De laatste gesprekkenronden met betrokken verenigingen, bonden en gemeenten zijn gehouden in het voorjaar (maart/april) en de zomer van 2010 (mei-augustus). In december 2009 werd een tussenrapportage opgesteld. Op basis van de gevoerde gesprekken in 2010 is deze tussenrapportage aangepast en aangevuld tot de voorliggende eindrapportage.

2. Resultaten

In dit hoofdstuk worden het verloop van het project en de resultaten per pilotbond besproken. Eerst komt de KNGU aan de orde, gevolgd door de KNVB. Bij de betreffende bonden wordt eerst kort stilgestaan bij de achtergrond van de clubs, de projectleiding en de doelstellingen. Daarna worden ontwikkelingen en resultaten bespreken aan de hand van drie fasen: ‘opstartfase’, ‘onderweg’ en ‘afronding en vervolg’.

2.1 Koninklijke Nederlandse Gymnastiek Unie

2.1.1 Achtergrond clubs en projectleiding

De betrokken verenigingen in Amsterdam (Turning Spirit & SV Vriendschap) en Arnhem (AAC) hebben de afgelopen jaren steeds meer allochtone jeugdleden gekregen, vooral onder de groep meisjes tussen de 6 en de 12 jaar.

De keuze voor de verenigingen in Amsterdam komt voort uit de veelheid aan diversiteit die ze samen opleveren; ze onderscheiden zich in opzet en uitvoering. De wijken waarin ze acteren zijn zeer uiteenlopend en de populatie van de verenigingen is divers. De genoemde Amsterdamse verenigingen vallen onder Turnstad Amsterdam, een overkoepelende organisatie van een zevental turnverenigingen in Amsterdam.

Het sporttechnisch en bestuurlijk kader van de betrokken verenigingen is nog hoofdzakelijk ‘wit’. Onder het sporttechnisch personeel bevinden zich wel veel vrouwen en ook enkele mannelijke allochtonen (Turks/Marokkaans).

De verenigingsbegeleiders en lokale projectcoördinatoren vanuit de bond zijn autochtone vrouwen; de bondscoördinator is een autochtone man. In Amsterdam zijn in de loop van het project twee jonge autochtone stagiaires betrokken vanuit de ALO en een Marokkaanse vrouw (34 jaar) als projectassistent.

In Amsterdam wordt ingezet op minimaal vijf nieuwe vrijwilligers, in Arnhem op drie.

2.1.2 Opstartfase

In mei 2009 bevindt het project zich nog echt in de opstartfase. Het inventariseren van de clubs, het bepalen van wervingsstrategieën en het leggen van relaties met mogelijke partners c.q. het bouwen aan een netwerk staan centraal. In het projectplan staat een vijftal typen vrijwilligers omschreven, onderverdeeld naar duur van betrokkenheid (structureel, projectmatig en incidenteel) en naar sporttechnisch kader (trainers, assistenten en hulpjes). Het project richt zich vooral op het werven van vrouwen als incidentele/projectmatige vrijwilligers en op niveau 1 en 2 van sporttechnische vrijwilligers. Het volgende citaat illustreert dit.

“Binnen de gymnastiek hebben we assistenten die bij de toestellen staan en kinderen een handje geven enzo. Dat is een opleiding van niveau 1, waarbij je door kunt stromen naar niveau 2. Dus je hebt vrijwilligers bij niveau 1 en 2 en vrijwilligers bij een incidentele activiteit zoals het meehelpen bij speciale evenementen, bijvoorbeeld groepjes begeleiden of ranja inschenken... dus de club gaat in deze zin dan iets organiseren dat voor hen nieuw is.”

Enkele andere concrete functies voor vrouwen die de KNGU in haar projectplan noemt zijn; ondersteunende taken als toiletmoeder en het helpen klaarzetten/opruimen van toestellen, het

organiseren van jeugdactiviteiten, het begeleiden van activiteiten voor ouders met jonge kinderen en het als projectassistent assisteren bij het huidige project. Behalve op allochtone moeders wil de KNGU ook inzetten op het betrekken van allochtone jeugdleden vanaf 10 jaar die instromen in de cursussen voor niveau 1 en 2 assistenten. Autochtone meisjes doen dit nu al veelvuldig, maar de allochtone meisje blijven hierin wat achter. Dat er reeds veel allochtone jeugdleden zijn, de vereniging in de buurt zit en lidmaatschap niet duur is, worden als kansen beschouwd. Als knelpunt komt naar voren dat de meeste gymnastiekverenigingen (ook de in de pilot participerende clubs) eigenlijk geen echt verenigingsleven met veel nevenactiviteiten en een eigen kantine kennen. Vaak ligt het accent bovendien op het wedstrijdtunen.

Amsterdam

Genoemde strategieën in het projectplan van Amsterdam zijn onder meer het persoonlijk aanspreken van allochtone moeders voor aanvang/na het einde van lessen, op een georganiseerde bijeenkomst of via een spontane uitnodiging ter plaatse; het vinden van een sleutelfiguur die contacten kan leggen met de vrouwen uit de doelgroep (allochtone projectvrijwilliger) en het ontwikkelen en verspreiden van flyers. Ook worden genoemd: het plaatsen van een vacature via de Vrijwilligerscentrale Amsterdam, het organiseren van een evenement en het opzetten van sportlessen met kinderopvang voor vrouwen.

Er zijn plannen om samen te werken met vrouwenorganisaties en het buurtwerk (Vrouw & Vaart) dat reeds veel allochtone vrouwen bereikt via een speciaal aanbod voor – veelal islamitische – vrouwen (taallessen, computerlessen, sportaanbod). Er is dan reeds contact gelegd met een Marokkaanse vrouw voor de functie van ‘allochtone projectvrijwilligster’; zij zou de sleutelfiguur richting doelgroep moeten vormen. Zij is benaderd via haar man die turntrainingen verzorgt voor Turnstad. Met de gemeente Amsterdam is in de aanloopfase geen contact geweest.

Arnhem

Bij AAC is in maart een kijkles gehouden voor moeders van een gymplus groep (naschools sportaanbod i.s.m. de gemeente). Er kwamen slechts twee moeders kijken en meehelpen; één moeder die buiten stond, wilde na lang aandringen ook binnen komen kijken, maar niet meehelpen.

Mede om een volgende activiteit beter te laten slagen is contact gezocht met Fata Morgana, een zelforganisatie met veel islamitische vrouwen. AAC verzorgt reeds vrouwengymlessen voor deze club, maar dit zijn niet de moeders van de eigen jeugdleden. De gemeente Arnhem is erg enthousiast over het project.

2.1.3 Onderweg

In november 2009 blijkt bij de verenigingen in beide gemeenten nog relatief weinig terecht gekomen van de verschillende te volgen strategieën en de geplande samenwerking met andere organisaties. Wel zijn er verschillende tactieken ‘uitgeprobeerd’ en is er binnen de projectleiding meer bewustwording en ervaring opgedaan met de benadering en omgang met allochtone vrouwen.

De doelgroep vormt zowel voor de hoofdzakelijk autochtone projectleiders en uitvoerders een hele nieuwe wereld, zoals uit het onderstaande citaat van de betrokken derdejaars ALO stagiaire in Amsterdam naar voren komt.

“Mijn ervaring met allochtone vrouwen was echt 0,0. Ik heb geen allochtone vrienden en ook binnen mijn studie is er nog geen aandacht geweest voor dit thema. Maar ik sta er wel voor open... Ik moest een stage vinden en vond het onderwerp wel interessant.”

Vanuit de landelijke sportbond is er weinig concrete sturing en/of begeleiding. Het bestaande lesaanbod vanuit de bond sluit niet aan bij de mogelijkheden van de doelgroep. Een laagdrempeliger en toegankelijker begeleidingsaanbod op verenigingsniveau ontbreekt eveneens.

Amsterdam

Vanuit de projectaansturing is contact geweest met verscheidene buurtorganisaties gericht op allochtone vrouwen (‘Vrouw & Vaart’ en ‘Solid’), waaruit een aantal tips is voortgekomen. Er is voorgesteld om een bijeenkomst te houden in het centrum Vrouw & Vaart, maar dit heeft geen vervolg gekregen. De gesprekken met de vrouwenorganisaties, buurtorganisaties en andere organisaties zoals DMO hebben als input gediend voor de verscheidene gevolgde strategieën.

De motivatie over het welslagen van het project is vergeleken met de opstartfase wel enigszins getemperd. Zo blijkt het in contact treden met (islamitische) allochtone vrouwen als belangrijke voorwaarde niet zo eenvoudig als aanvankelijk gedacht. Bijvoorbeeld via het aanspreken/benaderen van moeders op trainingsmomenten: *‘Je denkt er toch makkelijker over, totdat je het meemaakt.’* Ook zijn twee speciale bijeenkomsten georganiseerd, waarbij ze vooral in contact kwamen met reeds maatschappelijk actieve allochtone vrouwen. Het organiseren van een sociaal evenement, waarbij moeders betrokken zouden worden, wordt afgeblazen wegens tijdgebrek en wordt te kostbaar geacht. Uiteindelijk is in samenwerking met een commerciële fitnessorganisatie besloten in te zetten op het zelf aanbieden van sportlessen voor allochtone vrouwen, wat echter eveneens een kostbare aangelegenheid is. De samenwerking met de turnvereniging Turning Spirit zelf is minimaal.

Met hulp van de Marokkaanse projectassistente D. (sleutelfiguur van Stichting Turnstad Amsterdam) en de autochtone ALO stagiaire L. worden met succes vrouwen geworven voor deelname aan de sportlessen. Dit wordt ondermeer gedaan door het verspreiden van een – professioneel opgezette – flyer (met een foto van een sportende vrouw met hoofddoek) op speciale locaties zoals de markt, in winkels en bij sportbuurtwerk Vrouw & Vaart. Tevens is de flyer door een folderverspreidingsnetwerk onder huishoudens in de buurt verspreid. De sportlessen blijken een ‘gat in de markt’ voor voornamelijk Marokkaanse vrouwen, vooral ook vanwege de geringe kosten die er voor de deelnemers aan verbonden zijn. Voor twee euro krijgen de vrouwen een uur les, inclusief kinderopvang en een gratis koffie of thee. Na enkele weken is er een namenlijst van zo’n 50 vrouwen, waarvan er ongeveer tien met regelmaat komen sporten. Er nemen voor zover bekend geen moeders van jeugdleden deel. Doordat D. bij de lessen assisteerde en fungeerde als gastvrouw, was de drempel voor participatie voor de allochtone vrouwen lager. Niettemin kwamen er de laatste weken steeds minder vrouwen naar de lessen. De Marokkaanse assistente D. heeft de vrouwen van de lijst telefonisch benaderd om te vragen hoe ze één en ander hebben ervaren en waarom ze afwezig waren geweest. Genoemde redenen waren ziekte en incidenten.

Naast de betrokken assistente D. – die tevens een soort stage loopt bij verschillende sportlessen voor allochtone vrouwen binnen en buiten het project – blijken twee deelnemers aan de

lessen interesse te hebben in een eventueel vervoltraject om zelf te leren lesgeven. Vanuit de bond en de betrokken vereniging bestaat hiervoor echter geen geschikt aanbod of vorm van begeleiding. De vrouwen worden doorverwezen naar een gemeentelijk traject gericht op het scholen van allochtone vrouwen tot bewegings- en sportleider. De cursus vindt in een ander stadsdeel plaats en wordt bovendien 's avonds gegeven. D. en een ander vrouw gaan naar de informatie-avond over het scholingstraject, maar besluiten aanvankelijk beiden niet deel te nemen, wegens problemen met afstand en oppas. D. stroomt uiteindelijk later toch in. Haar eigen man ondersteunt D.'s streven om zich verder te ontwikkelen, maar zij stelt dat ook duidelijk dat dit niet altijd het geval is.

“Nu heb ik een auto en heb er geen problemen mee om wat verder te reizen. Ook dat het 's avonds was niet. Ik had ook al een oppas geregeld, maar dat lukte uiteindelijk toch niet... Ik vind het ook goed dat vrouwen die werken dan 's avonds toch wat kunnen doen, maar het kan ook moeilijk zijn. Sommige mannen laten hun vrouwen dan niet naar de lessen gaan.”

De projectassistente D. (34 jaar, twee kinderen) is niettemin vastbesloten zichzelf verder te ontwikkelen. Zij heeft een universitaire achtergrond vanuit het land van herkomst, maar was in de elf jaar dat zij in Nederland woont niet maatschappelijk actief. Ze richtte zich vooral op de opvoeding van haar kinderen. Enkele jaren geleden begon ze een opleiding als maatschappelijk werkster, maar stopte na drie weken vanwege problemen met oppas. Haar kinderen gaan voor. Ze begon aanvankelijk bij het project als een soort klankbord en vertaalde bijvoorbeeld de slogan op de folder in het Arabisch. Ze heeft af en toe meegeholpen met de les, maar wil haar activiteiten en betrokkenheid graag verder uitbouwen:

“Ik wil op meer plekken meedoen en meer ervaring opdoen. Ik wil iets doen wat ik goed kan bieden en wat ik kan combineren met mijn kinderen. Als ik aan iets begin, wil ik er ook graag mee doorgaan.”

Ze vindt het ook belangrijk dat vrouwen en hun kinderen meer bewegen en wil hen daarin graag stimuleren. Behalve haar persoonlijke ontwikkeling wil ze echter ook wel graag actief zijn om een centje bij te verdienen.

Het sportdeelnameproject gericht op (islamitische) allochtone vrouwen bij Turnstad vindt eigenlijk geheel buiten de vereniging Turning Spirit om plaats. Er is nauwelijks tot geen contact met en daardoor ook weinig betrokkenheid en bewustwording vanuit het kader van de club zelf. Er wordt getracht de aangeboden lessen voort te zetten,

“maar meer in het belang van de vrouwen zelf, dan van stichting Turnstad... Je ziet zoveel progressie bij de vrouwen als ze enkele keren geweest zijn.”

Het vervolg van het project zal meer plaatsvinden bij de recreatieve turnvereniging Vriendschap in Amsterdam-Noord, waar alsnog getracht wordt meer handen en voeten te geven aan het betrekken van allochtone vrouwen bij het lesaanbod en bij het organiseren van sociale nevenactiviteiten. Het bestuur van de club, met een autochtone vrouw als contactpersoon, zou daar meer betrokken zijn. Er bestaan ideeën over een soort kijk-dag waarbij ouders worden uitgenodigd om te zien hoe de kinderen les krijgen. Hieraan wil men een culturele component verbinden, waarbij ouders gevraagd worden om hapjes te maken. Op deze wijze wil men meer/gemakkelijker in contact treden met de moeders van de kinderen.

Arnhem

In Arnhem is eveneens slechts in beperkte mate voortgang geboekt in het project. AAC kampt met een tekort aan bestuursleden, waardoor het project op een laag pitje staat. Wel zijn in het voorjaar van 2009 drie allochtone vrouwen bij de vereniging terecht gekomen, die in het kader van een inburgeringstraject een maatschappelijke stage moesten lopen. Zij hebben enkele malen geassisteerd in de gympluslessen en vonden dit ook leuk. De projectleidster heeft getracht de vrouwen structureel te betrekken, maar slaagde daar niet in. Zowel onder autochtone als allochtone moeders is de drempel om te helpen in de les groot en de betrokkenheid gering. De zelforganisatie Fata Morgana is opgeheven, maar de club is van plan te investeren in het opbouwen van een breder netwerk, onder andere met stichting Rijnstad, Stichting KAN, docenten van de brede scholen en de Vrijwilligerscentrale Arnhem.

2.1.4 Afronding en vervolg

Tot de zomervakantie in 2010 blijkt dat er nauwelijks verdere voortgang geboekt is in het structureel betrekken van (islamitische) allochtone vrouwen als vrijwilligers binnen de betrokken gymnastiekverenigingen. Vooral in Amsterdam zijn er stappen in de goede richting gezet en via verschillende strategieën en activiteiten zijn diverse allochtone moeders op incidentele basis betrokken in de ondersteuning bij turnwedstrijden. Maar de vele investeringen hebben voorsnog niet geleid tot de beoogde resultaten van minimaal acht nieuwe vrijwilligers. Het investeren in het bereiken van allochtone vrouwen met een geringe maatschappelijke participatie blijkt een traject dat er niet zomaar ‘bij’ gedaan kan worden. Het vraagt om continue aandacht en meer persoonlijke begeleiding dan haalbaar bleek binnen de pilotprojecten. Wisselingen in bestuur, contactpersonen en uitvoerende krachten scheppen onduidelijkheid, werken vertragend en verkleinen de kans op welslagen. Er is gedurende het gehele weinig contact geweest tussen de verenigingen en de landelijke bond; de betrokken verenigingen ervaren dan ook weinig tot geen ondersteuning vanuit de KNGU.

Amsterdam

Turnstad is in 2010 actief doorgestart met een nieuwe autochtone stagiaire (L.). Tijdens de pilot hebben twee studenten van de opleiding Sport, Management en Ondernemen van de Hogeschool van Amsterdam elkaar dus opgevolgd. Ook de Marokkaanse projectassistente D. is nog steeds betrokken en heeft met succes de opleiding Leider Sportieve Recreatie (voorheen RSL-A, zie paragraaf 2.3.1) gevolgd via DMO Amsterdam.

Lopende het traject is ervoor gekozen om een deel van de strategieën ook bij vereniging FDO uit te voeren. Deze keuze is voortgekomen uit de constatering dat de meeste moeders/vrouwen die via Turning Spirit werden benaderd reeds maatschappelijk actief waren. Bovendien bleken bij Turning Spirit weinig mogelijkheden voor laagdrempelig, structureel vrijwilligerswerk te liggen. Wel heeft een dependance van Turning Spirit in de Pijp nog een onderlinge turnwedstrijd georganiseerd waarbij ook enkele ouders ingezet zijn om te helpen. Er was een inschrijfformulier gemaakt waarop ouders aan konden geven of ze wilden helpen. Persoonlijk aanspreken bleek niet nodig, aangezien er reeds voldoende reacties op de brief waren binnengekomen. Uiteindelijk zijn 19 vrijwilligers ingezet gedurende de dag, waarvan drie van allochtone afkomst.

Ook bij SV Vriendschap is een onderlinge wedstrijd georganiseerd en werden voorafgaand aan de wedstrijd ouders tijdens de gymnastieklessen persoonlijk benaderd om mee te helpen. De

Marokkaanse afkomst van de projectassistente D. bleek hierbij succesvol; zij wierf ook vrouwen via haar eigen persoonlijke netwerk. Van de 12 vrijwilligers die werden ingezet om iets lekkers te maken, waren er tien van buitenlandse afkomst. De vrouwen die D. sprak gaven aan dat ze graag concreet willen weten wat er van hen verwacht wordt en wat de precies de bedoeling is van de vrijwillige taken.

Bij de club FDO-west vond overleg plaats binnen het bestuur over de mogelijkheden om het project ook binnen deze vereniging gestalte geven. Men hoopte meer structurele taken voor allochtone vrouwen te creëren, zoals het verbinden van een contactouder (allochtone moeder aan elke lesgroep. Deze persoon zou allerlei hand- en spandiensten voor de club kunnen verrichten. Het plan stuitte echter op moeilijkheden omdat sommige leiders van groepen zich gepasseerd voelden door het instellen van een contactouders.

Vanuit de overkoepende stichting Turnstad is in de eindfase van het pilot project ook nog gepoogd structureel vrijwilligers aan te trekken voor de administratie. Via de vrijwilligerscentrale Amsterdam is een vacature geplaatst voor administratieve ondersteuning bij Turnstad (verenigingen Turning Spirit en FDO). Hierop kwam een drietal (van de 6) serieuze reacties, waaronder die van een man (student), die aan de slag zou gaan bij FDO en een Kaapverdische vrouw (32 jaar, in de ziektewet, was schoonmaakster) die ingezet zou gaan worden bij Turning Spirit. Door de te geringe aansturing en begeleiding vanuit de vereniging en praktische factoren (te weinig concrete taken) zijn deze personen niet lang actief gebleven. Bij Turning Spirit heeft de Kaapverdische vrouw twaalf keer geholpen in de administratie, maar uiteindelijk bleken er te weinig concrete werkzaamheden. Zij heeft zich wel beschikbaar gesteld om in de toekomst taken te verrichten.

Ook met projectassistente D. zijn er nog volop plannen. In mei 2010 liep ze nog steeds stage (bij buurtorganisaties) in Noord, maar nog niet bij een vereniging. Mede omdat ze op dat moment nog niet voldoende was toegerust om alleen voor een groep te staan. In het nieuwe seizoen (vanaf september) zal D. samen met de voorzitter van SV Vriendschap (autochtone vrouw) lessen aan allochtone vrouwen gaan geven, die zij actief gaan benaderen via onder meer basisscholen. Het is de bedoeling dat D. halverwege het seizoen de lessen volledig zelfstandig gaat geven.

De betrokkenheid van D. bij het project van Stichting Turnstad, haar opleiding via de gemeente en de door haar opgedane stage-ervaringen bij de sportactiviteit voor allochtone vrouwen in het project en bij diverse buurthuizen is een belangrijk resultaat. Dat zij echter niet of nauwelijks actief is geweest binnen de betrokken gymnastiekverenigingen is echter ook een gemiste kans. Een takenpakket dat aansluit bij haar wensen en mogelijkheden en de daarbij benodigde ondersteuning bleek niet voorhanden binnen de verenigingen, die een meer aanbodgericht zelfstandig vrijwilligerstakenpakket kennen.

De stagiaires van Turnstad hebben een handleiding ontwikkeld waarin ze alle strategieën die bij turnstad zijn ingezet, hebben opgetekend. Ze laten hierin de succes- en faalfactoren zien en geven enkele adviezen omtrent het aantrekken en begeleiden van de allochtone vrouwen.

Arnhem

Bij turnvereniging AAC is in het voorjaar van 2010 zicht op uitbreiding van het aantal bestuursleden. In eerste instantie werd gesproken over een fusie tussen de verenigingen AAC en ACGV. Dit zal voorlopig geen doorgang vinden vanwege bestuurswijzigingen binnen ACGV. De verenigingen werken wel met elkaar samen. Dit uit zich onder andere in een gezamenlijk

lesrooster en in het gezamenlijk organiseren van wedstrijden. De vereniging is wel een fusietraject met een andere vereniging aangegaan, te weten ‘Vaardig & Sterk’ uit Velp. Dit is een vereniging met circa honderd leden. In het najaar van 2010 zal deze vereniging verder gaan onder de vlag van AAC. Vanuit deze vereniging komen een aantal bestuursleden, die mede zitting gaan nemen in het bestuur van AAC.

De verenigingsbegeleider voor het project *Participatie allochtone vrouwen in de sport*, die een andere functie kreeg binnen het sportbedrijf van de gemeente Arnhem, is vervangen door een combinatiefunctionaris (autochtone vrouw). Zij is vanuit het sportbedrijf van de gemeente Arnhem voor 20 uur per week aan turnvereniging AAC verbonden. De nieuwe combinatiefunctionaris is vooral actief met werkzaamheden rondom het programma *Meedoen alle jeugd door sport*. Zij richt zich voornamelijk op de sport- en bewegingsstimulering van allochtone jeugd. Van de activiteiten rondom de werving van nieuwe allochtone vrijwilligers is zij niet goed op de hoogte. Er blijkt geen afstemming of overdracht van taken te hebben plaatsgevonden met de verenigingsbegeleider die voorheen actief was rondom het project. Wel heeft de combinatiefunctionaris contact gezocht met onder andere Stichting Rijnstad, de kinderopvang en de naschoolse opvang. Uit deze gesprekken blijkt dat het voor allochtone vrouwen lastig is afspraken na te komen en zich structureel aan een vereniging te binden. Het is moeilijk om de vrouwen te bereiken via de gesloten vrouwengroepen in de wijk. De ervaring uit de gympluslessen leert dat de benadering van de allochtone vrouwen moeizaam verloopt.

AAC is van plan om in het najaar van 2010 samen met Stichting Rijnstad een dansactiviteit voor meiden (leeftijd 10-12 jaar) op te zetten. Het is de bedoeling dat dit uitmondt in een dag waarin dans voor de ouders wordt opgevoerd. Op deze manier wil men de ouders naar de les laten komen en hen laten zien wat ze doen binnen de dansactiviteit. Ook zijn er plannen om een cursus oriëntaals dansen voor vrouwen op te zetten. Hierbij is een persoon betrokken die vanuit andere projecten (onder andere het fietsproject) as goede contacten heeft met allochtone vrouwen. Het plan is vooralsnog gebaseerd op mondelinge afspraken. Er zijn dus geen concrete plannen op papier gezet.

Andere activiteiten die nu in het kader van het Meedoen-programma worden georganiseerd (zoals sportinstuiven, gympluslessen, Nationale Straatspeeldag) worden momenteel niet benut om allochtone vrouwen aan te spreken. AAC is wel van plan de samenwerking met Stichting Rijnstad verder uit te bouwen c.q. te intensiveren.

Kortom, er zijn nog steeds plannen, maar de ambitieuze doelstelling om minimaal drie allochtone vrouwen te betrekken bij de vereniging is gedurende de looptijd van het traject niet gerealiseerd. Naast de incidentele inzet van enkele allochtone vrouwen, zijn er gedurende de looptijd van het pilotproject geen structurele vrijwilligers actief geworden uit de beoogde doelgroep. Volgens de betrokkenen bij AAC is het een kwestie van lange adem en investeren in netwerkvorming. Men wil tot eind 2010 doorgaan en vervolgens een evaluatie doen. Of en hoe het project binnen de vereniging daarna gecontinueerd gaat worden, is niet bekend.

2.2 Koninklijke Nederlands Voetbal Bond

2.2.1 Achtergrond clubs

De betrokken verenigingen in Amsterdam (DCG, AVV Sloterdijk, maar ook TOG en Fortius zijn op afstand betrokken) en Arnhem (Eendracht) en Utrecht (PVC) hebben de afgelopen jaren veel allochtone jeugdleden gekregen. De jeugd bestaat voor 20 procent (Arnhem) tot zo'n 80 procent (DCG, Sloterdijk) uit allochtonen met een niet-westerse achtergrond (vooral Turks/Marokkaans). Dit betreft echter vooral of alleen jongens. Vanwege de relatie met vrouwensportclub Lady Fit zijn er bij PVC ook allochtone meisjes actief. Het bestuurlijk kader van de betrokken verenigingen is nog hoofdzakelijk 'wit' en bestaat voornamelijk uit mannen. Wel zijn er bij alle betrokken clubs, vooral bij de jeugd, ook enkele vrouwelijke kaderleden actief. Onder het sporttechnisch personeel bevinden zich zowel enkele (autochtone) vrouwen als (mannelijke) allochtonen. Bij Sloterdijk is een Marokkaanse trainster actief, die tevens als projectbegeleider voor de vereniging is aangesteld. Ook bij PVC is een Marokkaanse verenigingsbegeleidster (vanuit Lady Fit) aangesteld. DCG kent een autochtone vrouwelijke projectleider en bij Eendracht leidt een autochtone man (bestuurslid) het project. Ook de regiocoördinatoren en de algemeen projectleider vanuit de KNVB zijn (jonge) autochtone mannen.

In het projectplan staat de formele doelstelling verwoord dat ingezet wordt op het structureel betrekken van tien vrijwilligers per pilotvereniging.

2.2.2 Opstartfase

In mei 2009 is de KNVB vol vertrouwen over een goed verloop van het project, vooral in Amsterdam. Zij willen het project eigenlijk nog veel breder uitzetten, omdat het aansluit bij overige maatschappelijk gerichte projecten en ontwikkelingen van clubs richting een soort brede buurtverenigingen (vgl met 'brede scholen').

"Dat impliceert dat ik heb geroepen dat wij ervoor gaan dat er bij minimaal tien Amsterdamse voetbalverenigingen een allochtone vrouw in het bestuur zit... per 1 oktober hebben we dat voor elkaar...maar het zal best nog een klus zijn."

Er is vooral geïnvesteerd in het creëren van goede randvoorwaarden voor het project, zoals contacten met verenigingsvoorzitters en -begeleiders. Enerzijds wordt gesteld dat er voldoende enthousiaste personen zijn binnen de verenigingen, anderzijds wordt onderkend dat het (bestuurlijk) draagvlak binnen de clubs niet altijd groot is. Niettemin wordt gedacht dat enthousiaste personen binnen de clubs ('dan werk ik liever met subcommissies of een jeugdbestuur') de dragers moeten zijn, die ook zelfstandig voor het welslagen van het project kunnen zorgen.

De KNVB wil voortborduren op de reeds vergaarde kennis vanuit 'Meedoen', maar stelt tevens dat deze doelgroep ook specifieke kennis vraagt. 'Dus die zijn we heel erg aan het zoeken.' Er hebben verscheidene gesprekken plaatsgevonden met onder andere een persoon werkzaam bij de gemeente, een betrokkene vanuit de Vrijwilligerscentrale en met islamitische jonge vrouwen. Daardoor is men zich bij de bond bewust van het belang om de behoeften en wensen van de vrouwen als vertrekpunt te nemen en het niet te ingewikkeld te maken. Tegelijkertijd weet de KNVB dat de betreffende vrouwen veelal onbekend zijn met het functioneren van

Nederlandse sportverenigingen. Daarom wil men vanuit de KNVB ook opties en mogelijke taken aandragen.

“In kleine setting willen we eerst gaan praten met die vrouwen, herkenbaar maken welke rollen er zijn, wat ze belangrijk zouden vinden, wat ze fijn zouden vinden. En eerst maar gewoon naar de accommodatie laten komen, gewoon eens kijken wat ze ervan vinden. Er zullen veel mensen denken aan de toernooien die er nog aankomen, veel hand- en spandiensten verrichten, want het wordt best wel even nauwgezet om daar maatwerk van te maken.”

Bij de betrokken verenigingen wordt ingezet op het vormen van projectgroepen met minimaal één vrouw, begeleid door een projectcoördinator/verenigingsbegeleider vanuit de bond (zo mogelijk een vrouw), die weer aangestuurd worden door een regiocoördinator vanuit de bond. Bovendien is de bond bezig met het opzetten van een cursus voor de verenigingsbegeleiders, ‘zodat die vrouwen niet in een soort situatie komen van ‘nou ja, wat doe ik hier eigenlijk’ en niet goed weten welke kant het opgaat.’

Vooraf bij DCG zou het project al redelijk zijn opgestart. In 2008 organiseerde deze club een succesvol suikerfeest en een rommelmarkt, waaraan ook allochtone vrouwen meewerkten.

Tevens is als onderdeel van het vrijwilligersbeleid begonnen met de invoering van intakegesprekken. Elk bestaand en nieuw lid is in kaart gebracht evenals welke vrijwilligerstaken door de ouders worden uitgevoerd (inclusief vervoer). Bij de registratie is extra aandacht geweest voor allochtone vrouwen. Door middel van het project wordt getracht meer structurele betrokkenheid te bereiken.

In een goed verloop van het project in Arnhem is de bond iets minder overtuigd, vanwege de minder gunstige randvoorwaarden.

2.2.3 Onderweg

In november 2009 blijkt dat er in de voorgaande maanden vooral aan randvoorwaarden is gewerkt, zoals het instellen van werkgroepen bij verenigingen. In de zomer zijn tevens twee nieuwe regiocoördinatoren aangesteld; jonge autochtone mannen die zelf nog ‘zoekende’ zijn met betrekking tot het thema en de doelgroep. De bond heeft een cursus ‘praktijkbegeleiding’ van vier dagdelen ontwikkeld voor alle betrokken personen (verenigingsbegeleiders, werkgroepleden en bestuurders) van de pilotclubs. Deze werden allen in Zeist uitgenodigd op 30 september 2009 voor het inleidende deel en om onderling ervaringen uit te wisselen. Op de geplande dag kwamen, mede vanwege vervoersproblemen, slechts de personen van één club (DCG) opdagen. Daarna is besloten de cursus bij de clubs zelf aan te bieden en meer ondersteuning ‘op maat’ te geven. De inhoud van de cursus is gebaseerd op bestaand materiaal van de KNVB en wordt geleid door een Turks-Nederlandse man. Het cursusmateriaal is interessant, maar erg algemeen van aard. Multiculturaliteit en cultuurverschillen in/buiten de sport staan centraal, vooral op het gebied van (nonverbale) communicatie. Voorbeelden gaan vooral over etnische diversiteit in het algemeen en over jongens en mannen in het voetbal in het bijzonder. Specifieke aandacht voor de omgang met allochtone (moslim)vrouwen is er nauwelijks, behalve een tip om moslimvrouwen niet als vanzelfsprekend een hand te geven.

Amsterdam

De verenigings- en projectbegeleiders van de clubs verwijzen naar succesvolle voorbeelden, acties en structuren bij andere verenigingen (‘bij ... zijn al veel moeders actief’), terwijl alle verenigingen blijken te worstelen met het zoeken naar de juiste manieren om met allochtone vrouwen in contact te treden. Ook ‘de mannelijke voetbalcultuur’ is een concept dat regelmatig

gebruikt wordt, evenals bepaalde uitgewisselde voorbeelden van belemmerende factoren ('een vrouw die niet mocht van haar man').

Bij DCG bestaat de werkgroep uit drie personen waarvan één vrouwelijke projectbegeleider, die tevens coördinator algemene ouderparticipatie is. (In een eerder gesprek met een KNVB begeleider werd verwezen naar vier actieve vrouwen). Zij hebben een gesprek gehad met iemand van de Vrijwilligerscentrale om extra (ervarings)kennis te vergaren en ook ervaringen uitgewisseld met Sloterdijk. Niet alleen het bereiken van vrouwen is moeilijk, maar vooral ook om het contact vast te houden en ze te binden.

DCG probeert in contact te komen met allochtone vrouwen door op een paar trainingsmomenten de aanwezige moeders enkele concrete vragen voor te leggen (de 'vragenlijst' is ingekort/vereenvoudigd na overleg met contactpersoon vrijwilligerscentrale).² De insteek van de gesprekjes is: 'Wat zou er aan de club verbeterd kunnen worden?' Geïnteresseerde vrouwen worden uitgenodigd voor een bijeenkomst waarin ze zelf ideeën naar voren kunnen brengen. Daarvan zal één idee onder begeleiding van de projectbegeleider daadwerkelijk uitgevoerd worden.

Bij Sloterdijk bestaat de projectgroep uit een Marokkaanse verenigingsbegeleider/trainster K. (19) en vier vrouwen uit haar voetbalteam. Ze was eerst van plan om moeders aan te spreken om met hun een projectgroep te starten.

"Maar dat verliep allemaal nogal moeizaam. Ik kwam er ook bijna niet aan toe, omdat ik er ook helemaal alleen aan begon. [De regiomanager vanuit de bond] heeft toen voorgesteld om de vrouwen uit mijn team te vragen, die zijn ook een beetje ouder. Ik had ze verteld over het project en bijlagen opgestuurd en toen bleken ze allemaal erg enthousiast en had ik zelfs keuze."

Er is in oktober 2009 in samenwerking met DMO Amsterdam een aparte trainersopleiding (voor junioren) gestart voor 38 (allochtone) vrouwen. Zij heeft zelf de cursus eerder gedaan (als enige vrouw tussen mannen) en geeft momenteel drie dagen per week les op middelbare scholen, via DMO Topscore. Ook geeft ze training bij de club. K. heeft een VMBO-diploma, woont in de buurt en is twee jaar geleden bij Sloterdijk begonnen in het dan pas opgerichte vrouwenteam. Nadat ze bij Buitenveldert in de A1 niet langer welkom was vanwege haar hoofddoek, is ze via de topscore trainer van haar eigen middelbare school bij Sloterdijk terecht gekomen.

"Kort nadat ik zelf hier was begonnen, werd mij gevraagd of ik training wilde geven aan een meidengroepje. Er was een clinic geregeld en de ingeplande trainster kwam niet opdagen. Ik kwam om te trainen en werd gevraagd of ik die meiden niet wilde begeleiden en zo ben ik er dus ingerold. Ik vond het hartstikke leuk en bleef het dus doen. Via de club kreeg ik toen aangeboden om de KNVB-cursus te volgen en dat heb ik gedaan."

Over haar ervaringen in het 1001 Kracht project zegt ze dat het leuk, spannend en heel interessant is, maar ook dat het wel veel energie en tijd gaat kosten. Mede omdat het 'echt een

² Hoe vaak bent u bij DCG en blijft u bij de vereniging of gaat u direct weg? Waarom blijft u wel/niet bij de vereniging? Komt u weleens in de kantine? Waarom wel/niet? Welke ideeën heeft u om DCG leuker, aantrekkelijker en gezelliger te maken voor de jeugd?

mannenwereldje’ is. “In het begin toen ik hier kwam werd ik zo raar aangekeken: “wat doe jij hier als allochtoon meisje?”.

Om de drempel voor moeders om naar de club te komen te overwinnen, willen ze iets speciaals voor hen organiseren: ‘een soort theeavond of feestje, om hun vertrouwen te winnen en ze aan de omgeving en de club te laten wennen.’

Haar eigen ouders zijn nog nooit naar K. komen kijken en leken in eerste instantie ook niet te geloven dat ze les gaf.

“Waardoor ze het uiteindelijk wel hebben gerespecteerd is, dat ik op straat ook door andere ouders werd aangesproken: ‘Hé, jij bent toch de juffrouw van mijn dochter of zoon’. Daarvoor leken ze het niet echt te geloven, maar vanaf dat moment wel en vonden ze ook wel dat ik er goed mee bezig was.”

Via K. traint een vriendin af en toe mee en zij neemt nu ook deel aan de trainerscursus. Een andere vriendin geeft via haar nu ook les op scholen.

Met uitzondering van de verenigingsbegeleider heeft de projectgroep nauwelijks kennis over of contact met allochtonen. Ze willen de moeders benaderen via huis-aan-huis bezoeken (met tolk) en folders uitdelen. Het doel van de beoogde moederdag is om de vrouwen eerst meer informatie over de vereniging te geven en zo met ze in gesprek te treden.

Arnhem/Utrecht

Eendracht heeft een werkgroep opgericht van drie personen, een autochtone man en vrouw en een Turkse man. Zij hebben tot dusverre zonder veel resultaat gepoogd om moeders te benaderen tijdens de woensdagmiddagactiviteit en op zaterdagochtend bij pupillenwedstrijden.

PVC kent naast de Marokkaanse verenigingsbegeleidster S. een werkgroep van twee autochtone vrouwen en één autochtone man. S. is vanuit Lady Fit betrokken bij het project als adviseur/trekker. Uiteindelijk is het de bedoeling dat S. weggaat en de vereniging het project zelfstandig gaat voortzetten. In de opstartfase is tijdens een sportevenement met diverse moeders gesproken en is hun interesse in een informatiebijeenkomst voor moeders gepolst. Sommige (Marokkaanse) moeders gaven aan dat hun absentie tijdens trainingen en andere bijeenkomsten onder meer voortkwam vanwege de aanwezigheid van Marokkaanse mannen (die over hen (kunnen) roddelen).

Er bestaan plannen om na een informatiebijeenkomst moeders te werven voor hulp bij de organisatie van een feestelijke en meer sportgerichte moeder-kind activiteit. Ook tijdens bestaande toernooien willen ze enkele nevenactiviteiten organiseren. Hierdoor tracht men moeders geleidelijk kennis te laten maken met het vrijwilligerswerk en de vereniging zonder gelijk te veel druk of verplichtingen op te leggen.

2.2.4 Afronding en vervolg

In de periode februari-juni 2010 hebben er bij de deelnemende verenigingen diverse activiteiten in het kader van het project plaatsgevonden en zijn er tevens plannen voor continuering. Ook al kijken sommige betrokken met vertrouwen naar de toekomst, het project heeft niet de geplande resultaten behaald van tien nieuwe vrouwelijke allochtone vrijwilligsters per vereniging. Nest als bij de KNGU zijn er vooral ervaringen opgedaan met het in contact treden van islamitische vrouwen, incidenteel gevolgd door betrokkenheid bij een eenmalige activiteit.

De ondersteuning vanuit de KNVB bleef uiteindelijk beperkt tot de (geplande) cursusavonden. Bij de meeste clubs heeft de eerste cursusavond geen structureel vervolg gehad, maar was er

soms el sprake van individuele advisering en ondersteuning. Meer dan bij de KNGU is er op het bondsbureau wel gewerkt aan een meer structurele inbedding van het thema. Door middel van een handleiding met achtergronden en tips op basis van bestaande literatuur en de opgedane ervaringen poogt de bond een en ander vast te leggen voor toekomstige integratie van allochtone moeders binnen de voetbalverenigingen.

Amsterdam

Door DCG en Sloterdijk zijn nog verschillende activiteiten ontwikkeld zoals een voetbal moederdag en een cursusavond voor begeleiders. Het blijft echter moeilijk contact te krijgen met de vrouwen en ze echt bij de club betrekken. Ook werken verschillende lagen binnen de vereniging soms langs elkaar heen, wat het resultaat niet ten goede komt. Een lange adem en een structureel toegewijde contactpersoon die voor de vrouwen vertrouwd is, blijken van essentieel belang.

De activiteiten die DCG in het kader van het project heeft ontplooid, zijn door een ALO student (opleiding Sport, Management & Ondernemen) uitgewerkt in het adviesrapport *‘Verhoging participatie multiculturele vrouwelijke vrijwilligers DCG’*.

De opgestelde korte vragenlijsten (m.b.t. mogelijke verbeterpunten van de club) zijn afgenomen op trainingsdagen middels persoonlijke gesprekjes. De projectbegeleidster M. van de vereniging ervaart de beperkte trainingstijd om moeders aan te spreken als belemmering.

“Als je moeders zou willen aanspreken, dan is het het handigste om dat te doen als de E- en de F-teams trainen. Deze trainen heel vroeg. Als de kinderen later op de dag komen, zijn daar vaak de vaders bij aanwezig. Ook in de weekenden worden de kinderen meestal begeleid door de vaders.”

In totaal hebben de projectuitvoerders weliswaar acht tot tien vrouwen gesproken, maar over het algemeen blijft het contact oppervlakkig en komen er geen vervolgspraken uit voort (‘Ze geven regelmatig aan: “Alles is goed”’). Er is dan ook geen bijeenkomst georganiseerd waarin de vrouwen zelf hun ideeën naar voren zouden kunnen brengen. M. heeft veel tijd en energie gestoken in de gesprekjes met allochtone vrouwen. Een aantal vrouwen weet haar nu sneller te vinden; ze wordt meer aanspreekpunt. Als M. om hulp vraagt, zoals het verzorgen van de limonade na de training, doen de allochtone moeders dat wel, maar er is weinig eigen initiatief. Ook bij andere reeds georganiseerde activiteiten, zoals het Suikerfeest, merkt M. dat de dag zelf wel succesvol is en gewaardeerd wordt, maar dat er voor het project weinig structurele zaken uit voortkomen.

M. heeft binnen de vereniging naar één of twee allochtone vrouwen gezocht die als sleutelfiguur en rolmodel binnen dit project kunnen fungeren, maar heeft deze gedurende de looptijd van de pilot niet kunnen vinden. Ze merkt dat haar ‘klik’ met de moeders wat moeilijker is, omdat ze zelf Nederlandse is. Via een sleutelfiguur zou langzamerhand het netwerk met andere allochtone vrouwen uitgebreid kunnen worden en de bekendheid met het verenigingsleven en de betrokkenheid bij de club vergroot:

“Hiervoor is structureel veel tijd en aandacht nodig en die heb je binnen de club vaak niet, gezien de andere taken die gedaan moeten worden om alles binnen de club draaiende te houden. Het vergt continue aandacht.”

De grootste winst die bij DCG geboekt is, is de bewustwording van het feit dat de vereniging aan het veranderen is qua samenstelling en dat hiermee ook het vrijwilligersbeleid moet worden aangepast. DCG is zich er terdege van bewust dat er een grote kans ligt bij de allochtone moeders. Belangrijk is ook dat er voldoende draagvlak in het bestuur is voor het project en de terugkoppeling goed verloopt.

Eén vrouw (18/19 jaar, Marokkaanse), B. had interesse in het opzetten van meisjesvoetbal binnen de vereniging, wat als een mooie ingang werd gezien om allochtone vrouwen binnen de club aan te spreken. Uiteindelijk heeft het plan van B. geen doorgang gevonden, wegens een

gebrek aan voldoende ondersteunend kader. Wel werd van een trainingsavond voor meiden georganiseerd.

M. ziet de maatschappelijke stages ook als kans voor het project in de toekomst. Door het onderwijs aan de verenigingen te koppelen, kan het verenigingsleven meer ingebed worden in het leven van allochtone jeugd. Ze wil het project graag structureel voortzetten binnen de vereniging. In haar ogen is het noodzakelijk gezien de huidige samenstelling van het jeugdbestand. Het bijbrengen van waarden en normen (‘het opvoeden’) acht zij hierin een belangrijke component. De voortgang van het project is erg afhankelijk van de inspanningen van M. Meer coördinatie en sturing vanuit de KNVB blijft gewenst en onderling contact tussen de verenigingen onderling kan geïntensiveerd worden.

Bij Sloterdijk is de verenigingsbegeleidster/trainster K. wegens privéomstandigheden nauwelijks actief geweest in het laatste half jaar. Bovendien gaat ze verhuizen en zal dan ook in de toekomst niet langer betrokken zijn bij de club. Een ander lid uit de ‘stuurgroep’, M., werd voor de bond eerste contactpersoon met betrekking tot het project binnen de vereniging. De terugkoppeling van de stuurgroep richting bestuur verliep aanvankelijk niet optimaal en is uiteindelijk verbeterd, zodat het bestuur op de hoogte is en zo mogelijk participeert in geplande projectactiviteiten.

Op woensdagmiddag 26 mei (van 16 tot 18.30 uur) organiseerde de ‘stuurgroep’ van Sloterdijk een ‘Voetbal Moederdag’. Deze dag had als doel de moeders zich op het gemak te laten voelen en een eerste stap te zetten naar binding met de vereniging. Volgens de nieuwe ‘trekker’ van het project, M., is er de maanden daarvoor weinig gebeurd. Moeders van jeugdleden werden voor deze dag samen met hun kinderen uitgenodigd. De bedoeling was om de moeders uitleg over de club te geven, terwijl de kinderen buiten werden beziggehouden door een trainer (geen reguliere training). De werving heeft plaatsgevonden middels het uitdelen van flyers aan moeders op trainings- en speeldagen van de jeugd. Men was van plan de moeders tevens persoonlijk te benaderen door middel van huisbezoeken, maar dat is niet gebeurd. Bij de dag waren aanwezig: K., een vijftal vrouwen van het eerste team, een vrouwelijk bestuurslid, een andere vrijwilligster en de contactpersoon vanuit de KNVB. De opkomst wat betreft allochtone vrouwen is tegenvallend. Er is een drietal allochtone moeders aanwezig: een Surinaamse en Aziatische moeder die reeds bekend zijn binnen de club en een Marokkaanse moeder. De moeders zijn niet speciaal op de moedermiddag afgekomen, maar waren toevallig aanwezig en werden door K. uitgenodigd voor een kopje thee. De Marokkaanse moeder blijkt in de buurt te wonen, maar is nog nooit in de kantine geweest, mede omdat er volgens haar altijd zoveel mannen zijn. Ook een andere stuurgroepmedewerker spreekt haar aan en nodigt haar uit om eens langs te komen bij een wedstrijd van het damesteam.

De mannelijke regiocoördinator vanuit de KNVB is erg positief over de bijeenkomst en ziet het als een goed begin, ook in het kader van het KNVB project ‘Voetbalouders staan achter hun kind’. Ook al is het niet gelukt veel moeders te enthousiasmeren is hij *“ervan overtuigd dat dit de juiste aanpak is. Het ziet er ook hartstikke gezellig uit zo.”*

Vanuit het bestuur is draagvlak voor het project en dit soort initiatieven, aangezien men binnen de vereniging over onvoldoende vrijwilligers beschikt. Volgens het vrouwelijk bestuurslid lukt het wel om een aantal mannelijke trainers en begeleiders bij de club te betrekken, maar het ook lastig is om hun vrouwen te bereiken. Op haar vraag aan de Marokkaanse man die op de ‘Moederdag’ de kinderen bezighoudt waarom hij zijn vrouw niet meeneemt ‘lachte hij maar een beetje’.

De ‘Moederdag’ is geëvalueerd en de ‘magere’ opkomst van allochtone vrouwen, zou mogelijkwijs kunnen liggen aan het tijdstip van het evenement, waarop veel moeders reeds voor hun gezin aan het koken zijn.

Arnhem

Bij de Eendracht in Arnhem is het pilotproject 1001 kracht aan het einde van het seizoen 2009/2010 afgesloten. Bij deze vereniging is weinig van de grond gekomen rondom het project,

hetgeen deels te wijten is aan de onstabiele status van de vereniging in het afgelopen seizoen. De vereniging heeft te kampen gehad met tegenslagen, zoals brand in het clubhuis en het uit elkaar vallen van het eerste elftal. Verder ontbrak het bij deze vereniging aan integrale aanpak en betrokkenheid en structurele benadering van een sleutelfiguur uit de doelgroep. Er is wel een allochtone man die binnen de vereniging actief is en zijn vrouw is gedurende de looptijd van het project bardiensten gaan draaien in de kantine, maar andere vrijwilligers uit de doelgroep zijn tijdens de looptijd van het traject niet geworven.

De begeleiding vanuit de KNVB is gebleven bij de workshop 'Interculturele communicatie'. Vanuit de Eendacht is geen afsluitend document aangeleverd en de vereniging heeft te kennen gegeven niet deel te willen nemen aan een mogelijk vervolg van het traject.

Utrecht

Bij PVC heeft men voor het voorjaar van 2010 in de eerste plaats plannen om activiteiten te ontplooiën om meer draagvlak bij het bestuur te creëren. Het project werd in eerste instantie vooral door het jeugdbestuur gedragen. De communicatie tussen het jeugdbestuur en het hoofdbestuur verliep moeizaam, hetgeen ertoe heeft geleid dat het jeugdbestuur is afgetreden. Het is daarom zinvol om eerst te werken aan het draagvlak voor het project binnen het hoofdbestuur van de vereniging, alvorens vrouwelijke vrijwilligsters te gaan werven. Een doorbraak is bijvoorbeeld wel geweest dat er nu halal food (idee van het jeugdbestuur) beschikbaar is in de kantine, hetgeen het hoofdbestuur heeft goedgekeurd. Dit geeft S. lichte hoop dat het bestuur ook andere plannen omarmt. S. vreest echter wel een beetje voor de continuïteit van het project, onder andere omdat nog niet bekend is wie het nieuwe jeugdbestuur gaan vormen en omdat het vrijwilligersbeleid van de club nog niet goed op de rit staat. S. wil graag betrokken blijven, maar dan moeten de voorwaarden er bij de club wel zijn. Ze hoopt dat uiteindelijk een (aantal) allochtone vrouw(en)/moeder(s) het project zelfstandig voort kunnen zetten binnen de vereniging, maar zocht op het momnet van interview nog naar een geschikte opvolgster. Deze zou vooral gezocht moeten worden onder de moeders van de jeugdleden. S. wil samen met G., de leidster van E4, werven onder deze groep, waarvan ze reeds een aantal moeders kent via Ladyfit. Dat maakt het contact makkelijker. Structurele betrokkenheid staat of valt volgens S. echter met de begeleiding/ondersteuning die de vrouwen binnen de vereniging wordt geboden en ze vraagt zich af of de vereniging al zover is.

In de zomer van 2010 bleek dat de 'zorgen' van S. terecht waren en de vereniging nog steeds niet helemaal klaar was voor het project. *'Er waren nog teveel zaken die niet helemaal lekker liepen binnen de vereniging'* Met name het vrijwilligersbeleid van de club zou eerst beter op orde moeten komen. Samen met de club en de KNVB is dan ook besloten dat het nu nog niet zoveel zin heeft allochtone vrouwen als vrijwilligers te werven. S. is dan ook niet meer actief als adviseur/trekker van het project en denkt dat de bond en de verenigingen onderschat hebben hoeveel tijd en speciale aandacht/begeleiding de doelgroep vraagt. De KNVB blijft wel binnen de club actief om het 'gewone' vrijwilligers beleid weer op de rit te krijgen. Mogelijk biedt de toekomst weer kansen om zich met meer succes op de betrokkenheid van allochtone vrouwen te richten.

2.3 Gemeenten

In dit hoofdstuk worden relevante achtergronden en ontwikkelingen vanuit de sportafdelingen en vrijwilligerscentrale in de twee betrokken gemeenten (Amsterdam en Arnhem) besproken. Ook komt een succesvol gemeentelijk initiatief om allochtoon vrouwelijk sportkader op te leiden in Tilburg aan de orde.

2.3.1 Gemeente Amsterdam

In deze paragraaf gaan we achtereenvolgens in op gemeentelijke ervaringen met het overkoepelende *1001 kracht* project via de vrijwilligerscentrale Amsterdam en op de betrokkenheid van de afdeling sport (DMO) met het werven en opleiden van allochtone vrouwen.

Vrijwilligerscentrale Amsterdam

De Vrijwilligerscentrale Amsterdam verzorgt de coördinatie van het project 1001 kracht. In de voorbeeldinterviews van het door de VCA samengestelde voorlichtingsboekje is de Marokkaanse voetbaltrainster bij Sloterdijk opgenomen en ook in de tekst worden sportverenigingen af en toe genoemd als mogelijke organisaties. Van de 400 ingestroomde vrouwen werden er 232 succesvol bemiddeld door de vrijwilligerscentrale binnen het 1001 kracht project in 2007 en 2008. Daarvan zijn er volgens een medewerker echter nauwelijks vrouwen in de sport geplaatst.

“Wij geven informatie en voorbeelden van mogelijke functies en vragen vooral aan de vrouwen zelf wat ze willen doen. Sport ligt daarbij niet direct in het gedachtegoed van de doelgroep, dat zijn vooral jeugd [sic] en ouderen.”

Genoemde factoren voor een moeizame benadering en structurele binding van de betreffende groep vrouwen:

- te weinig tijd vanwege Nederlandse les/inburgeringstrajecten of zorg voor familie;
- kinderopvang;
- voorwaarde in de eigen buurt;
- geen mannen;
- niet in weekenden/op avonden;
- taalniveau of missen andere competenties (bijv. computer);
- beperkte flexibiliteit vanwege zorg voor kinderen.

Uit de voorgaande paragrafen blijkt dat deze factoren uiteindelijk ook een rol te spelen bij het moeizame verloop van de sportpilot van 1000 kracht, hoewel men daar veelal niet veel veder kwam dan de contactfase.

Zoals reeds aan de orde kwam was er vanuit de afdeling Amsterdam – Slotervaart ook contact met de KNVB en de KNGU. De algemene ervaringen en adviezen die door deze contactpersoon werden gegeven en waarvan door de betrokken clubs gebruik van is gemaakt:

- De sportwereld (en dan met name de voetbalwereld) is niet de meest toegankelijke wereld voor allochtone vrouwen. Daarbinnen (vrijwilligers)werk vervullen al helemaal niet.
- Stapsgewijs aanpakken: bewustwording, betrokkenheid, actief als vrijwilliger. Een lange adem is nodig!
- Maak vrouwen eerst bewust van wat een sportvereniging inhoudt en dat deze bijvoorbeeld niet kan draaien zonder de hulp van de vrijwilligers. Veel vrouwen denken dat het bestuur en de trainers betaald worden van het contributiegeld.
- Maak contact met de vrouwen, communiceer met ze. Maak een praatje met ze over de kinderen en probeer er zo achter te komen wat er speelt, maak ze betrokken door ze mee te laten denken over veranderingen binnen de club.

- Zet in via verschillende kanalen. Bijvoorbeeld intakegesprek met ouders bij aanmelding nieuwe leden, maar ook later langs de lijn bij trainingen of wedstrijden, of via feesten en evenementen die aanspreken bij de doelgroep.
- Laat vrouwen zelf ideeën geven en die dan, met hulp/begeleiding, ook direct zelfuitvoeren
- Pas wanneer betrokkenheid en begrip van moeders aanwezig is, kunnen ze mogelijk ingezet worden voor (vrijwillige) functies. Ga hierbij ook uit van wat vrouwen zelf willen en kunnen. Begeleiden van kinderen of dingen met eten spreken vaak aan.
- Geef de vrouwen goede begeleiding. Maak ze wegwijs in de club, geef ze het gevoel dat ze welkom zijn en dat ze goed werk doen.
-

Niet alleen de vrijwilligerscentrale heeft ervaring met het begeleiden van (islamitische) vrouwen met en niet-westerse etnische achtergrond. Ook de gemeentelijke sportafdeling heeft naast het stimuleren van de sportdeelname onder allochtone vrouwen, tevens ingezet op het vergroten van hun participatie in de begeleiding.

Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling (DMO)

Vanuit de afdeling DMO van de gemeente Amsterdam worden zelfstandig kaderopleidingen aangeboden voor allochtone vrouwen, vanuit het programma *Meedoen alle Jeugd door Sport*. Er is wel contact met de betrokken sportbonden, maar eigenlijk is er geen sprake van nauwe samenwerking.

In november 2009 is de algemene kaderopleiding ‘Leider Sportieve Recreatie’ (voorheen RSL-A) van start gegaan in stadsdeel Zeeburg, waaraan twintig vrouwen deelnamen. Van de twee geïnteresseerde betrokkenen vanuit Turning Spirit is uiteindelijk alleen D. (later) ingestroomd. In samenwerking met bureau Mexit (intercultureel management) zijn flyers gemaakt die via taalaanbieders en basisscholen werden verspreid.³ Het idee was om vooral via bestaande netwerken allochtone vrouwen te werven en de vrouwen zelf te gebruiken als rolmodel. Op de bijeenkomsten werd zowel informatie gegeven over mogelijkheden om zelf te sporten en om een opleiding te volgen tot begeleidster (LSR). Er werd voorlichting (met Power Point presentatie en DVD) gegeven in het Nederlands en onder meer door vrouwen onderling mondeling vertaald. Hindoestaanse vrouwen bleken lastig bereikbaar. Via de iftar bijeenkomsten (maaltijden na zonsondergang tijdens ramadan) zijn uiteindelijk acht vrouwen geworven voor de cursus. De andere deelnemers werden vooral via via bereikt.

Na de werving en aanmelding volgden een-op-een intakegesprekken met als doel het uitwisselen van wederzijdse verwachtingen. Sommige vrouwen dachten aanvankelijk alleen zelf te gaan sporten, anderen waren in de veronderstelling een traject te gaan volgen waarna ze meteen zouden instromen in een betaalde baan. In de gesprekken konden deze onjuiste verwachtingen rechtgetrokken worden. De intakegesprekken hadden volgens de coördinator een stimulerende werking; *‘de meesten werden mega-enthousiast’*.

³ Zie ook www.mexit.nl/event/vrouweniftar-kom-beweging-1

De cursus bestond uit vijftien bijeenkomsten. Daarnaast moesten de vrouwen 15 uur stage lopen en 30 uur vrijwilligerstaken verrichten binnen de gemeenten Amsterdam. Dit diende enerzijds ter compensatie voor de gratis cursus. Anderzijds werd op deze manier ook het verantwoordelijkheidsgevoel vergroot en kon het een stimulans vormen om ook familieleden of andere personen uit de naaste omgeving over de streep te trekken. Het beheersen van de Nederlandse taal op taalniveau 3 was een voorwaarde voor deelname.

Volgens de coördinator hadden acht tot tien van de gestarte vrouwen had een (administratieve) vooropleiding, voornamelijk op MBO-niveau, enkelen op HBO/WO-niveau. Deze groep werkte meestal ook part time (20/30u per week) en deze vrouwen namen tijdens de cursus de andere vrouwen ‘op sleeptouw’. De leeftijd van de vrouwen lag tussen de 17 en de 40 jaar, 2 vrouwen waren ouder dan 50. Uiteindelijk zijn er 17 van de 20 vrouwen geslaagd; 4 Nederlandse, 7 Marokkaanse, 2 Surinaamse, 2 Afrikaanse en 2 Turkse.

De twee docenten (Nederlands, 30-40 jaar, HBO-geschoold, ruime ervaring met sportaanbod voor deze doelgroep) waren het eerste aanspreekpunt, de medewerkster van DMO Amsterdam vormde een extra vraagbaak (vangnet). Bij de afscheidsbijeenkomst werden de docenten extra door de cursisten bedankt voor hun inzet en de opgebouwde band. *‘Er is juist heel erg gewekt aan wederzijds respect en enthousiasme gecreëerd om extra's te doen’.*

Het doel van het stadsdeel Zeeburg is het op laagdrempelige wijze kunnen opdoen van ervaring. De docenten ‘zitten er dicht bovenop’ en zijn ‘veel meer dan bij reguliere cursussen betrokken bij de cursisten’ die ook veel begeleiding vragen. De lespakketten zijn afgenomen bij NSA (certificaten, werkboeken), maar de docenten hebben meer dan de reguliere begeleidingsuren van drie uur per week besteed. Dat was bij aanvang van het project reeds ingecalculeerd. Volgens de medewerkster van DMO Amsterdam zou het grootste deel van de vrouwen zijn afgehaakt wanneer ze een regulier traject hadden gevolgd.

Na de cursus hebben de vrouwen de basiskennis, maar hebben dan nog wel intensieve begeleiding nodig alvorens ze daadwerkelijk zelfstandig in de praktijk aan de slag te kunnen. Volgens de coördinator werden binnen de gymnastiekclubs te weinig mogelijkheden geboden om meerervaring op te doen. Bovendien verwacht de DMO medewerkster dat sport clubs in het algemeen de doelgroep voorlopig nog niet voldoende aandacht kunnen (blijven) bieden. Na het succesvol afronden van de cursus zijn vier vrouwen in Zeeburg actief en zeven in West, waar ze wekelijks activiteiten voor jeugd en/of vrouwen begeleiden (o.a. instuiven, fietslessen, wandelgroepen). Van de 17 geslaagde cursisten lijken er zo’n acht tot tien geschikt om door te stromen naar een volgende cursus (niveau 3), waarna ze ook als coördinator van de betreffende activiteiten kunnen optreden.

Er werd een vervolg met betrekking tot het aanbieden van de cursus ‘Leider Sportieve Recreatie’ beoogd met stadsdeel Slotervaart, maar de aanvankelijke toezegging (22.000 euro) was op het moment van interview nog niet gerealiseerd.

Naast de LSR cursus, heeft de gemeente ook samen met de KNVB een speciale trainersopleiding voor vrouwen georganiseerd. Deze cursus was onder meer bedoeld om deze

vrouwen in te kunnen zetten bij het voetbalaanbod binnen het (naschoolse) sportaanbod op basisscholen en middelbare scholen (Jump-In, Topscore).

In oktober/november 2009 zijn 38 vrouwen (in twee groepen) aan de opleiding (bij Sloterdijk) begonnen: 18 vrouwen zijn begonnen bij Arsenal in Oud Zuid en hiervan zijn er 13 geslaagd. 20 vrouwen zijn begonnen bij Geuzen in Middenmeer en van deze groep zijn er uiteindelijk 16 geslaagd. Van de 38 vrouwen zijn er 11 islamitisch (30%), 8 Surinaams (20%) en 19 Nederlands (50%). De leeftijd van de vrouwen ligt tussen de 15 en de 40 jaar; twee vrouwen waren tieners. Een tweetal vrouwen komt niet uit Amsterdam, maar is wel schoolgaand in Amsterdam. De uitval vond plaats bij enkele islamitische en Surinaamse vrouwen. Redenen vormden onder meer het niet meer kunnen combineren met school en het willen lopen van een stage in het buitenland. Een knelpunt vormde de toegankelijkheid van de accommodatie (voornamelijk bij winterweer). De cursus van de eerste groep vrouwen duurde tot eind januari 2010.

Het is de bedoeling dat de vrouwen die geslaagd zijn in het volgende seizoen allemaal aan de slag gaan. Enkelen zullen geen wekelijkse training geven, maar alleen bij bijvoorbeeld toernooien actief zijn. De samenwerking met de KNVB verliep goed. Zij hebben zowel de docent als de cursus gefinancierd.

2.3.2 Gemeente Arnhem

In 2008 is de gemeente Arnhem gaan participeren in het tweede traject van 'het 1001 kracht programma'. De gemeente heeft eerst een onderzoek laten uitvoeren naar programma's en projecten met vrijwilligerswerk en allochtone vrouwen in de gemeente Arnhem die in het verleden zijn ondernomen. Hierbij is gekeken naar verschillende initiatieven van diverse organisaties en instanties, waarin de vrijwilligerscentrale Arnhem (VCA) veelal bemiddelde.

Vrijwilligerscentrale Arnhem (VCA)

De VCA werkt al tien jaar met sociale activeringsprogramma's voor allochtone vrouwen en heeft in deze periode ongeveer 600 vrouwen geholpen aan vrijwilligerswerk. Onlangs heeft deze organisatie tevens 100 allochtone vrouwen begeleid met een maatschappelijke stage (o.a. taalproject). Net als in Amsterdam bestaan er eigenlijk geen relaties met sportorganisaties. Uit de inventarisatie kwamen de volgende succes- en faalfactoren naar voren voor het begeleiden van allochtone vrouwen richting maatschappelijke participatie, die deels overlappen met de door VC Amsterdam benoemde succes- en faalfactoren:

- Geïsoleerde vrouwen worden het beste bereikt via kennissen of vriendinnen. Ook het werken via sleutelfiguren en plekken waar deze samen vrouwen komen, is een goede manier om ze te bereiken.
- Bewustwording over het belang van vrijwilligerswerk op weg naar betaalde arbeid draagt bij aan een grotere motivatie.
- Groepsaanpak en maatjesprojecten hebben een positieve invloed op de vrouwen.
- Empowerment blijkt een goede methodiek die helpt om vrouwen over hun vaardigheden, ervaringen en wensen na te laten denken en keuzes te laten maken over hun persoonlijke ontwikkeling.
- Het onderwijs niveau van veel vrouwen ligt laag. Vaak staan psychosociale problemen tevens de leercapaciteiten in de weg.

- Niveauverschillen binnen de groep werken soms belemmerend voor het overdragen van de lesinhoud.
- Kinderopvang die niet goed geregeld is, kan een belemmering vormen.
- Als er geen continuïteit is, haken vrouwen vaak af en wordt de drempel groter om opnieuw te beginnen.
- Ontbrekende motivatie (met name bij oudere vrouwen, die denken dat ze ‘al klaar zijn’) en ontbrekend perspectief werken belemmerend.
- Voor begeleiders en vrijwilligers is het werken met deze groep vaak zwaar, door de psychosociale problematiek van sommige vrouwen is het belangrijk voor vrijwilligers om de grenzen goed af te bakenen en onderscheid te maken tussen hun taken en eventuele bijkomende hulpvragen.
- Veelal te gebrekkige begeleiding op stageplek, terwijl voor deze groep vaak intensieve begeleiding nodig is. Mogelijkheden van het opleiden tot vrijwilligster in de sport is mogelijk ‘nog een brug te ver’.

Sportbedrijf

Vanuit het sportbedrijf zijn er positieve verwachtingen over het welslagen van het project bij de sportvereniging, vooral bij de KNGU-vereniging die ‘midden in de wijk staat’. De betrokkene acht het haalbaar dat de ouders van de allochtone jeugd benaderd kunnen worden door bijvoorbeeld het meegeven van briefjes aan de jongeren en in eerste instantie ouders te vragen voor eenvoudige werkzaamheden, zoals klusjes in de turnzaal, horeca en begeleiding bij wedstrijden. Hij maakt een interessante analyse van de succes- en faalfactoren vanuit de betrokken bond en verenigingen, zoals het volgende citaat verduidelijkt:

“De turnvereniging in Arnhem heeft de potentie, maar de bond is weer wat minder breed maatschappelijk gericht. Bij voetbal is dat andersom, de KNVB is daarin al wat verder, maar lang niet al haar verenigingen zijn er klaar voor...”

De mannencultuur binnen het voetbal – en dat niet al het kader hoog is opgeleid – vormt een belemmering. Dat binnen de turnwereld veel meer vrouwen actief zijn in kaderfuncties is een kans, maar in vergelijking met het voetbal is er veel minder expertise en ervaring met etnische diversiteit. Uiteindelijk heeft het sportbedrijf in het hele traject bij de Arnhemse verenigingen geen rol van betekenis gespeeld.

2.3.3 Gemeente Tilburg (Sportbedrijf)

Tilburg is geen gemeente in het pilot project ‘participatie allochtone vrouwen in de sport, maar wel binnen het programma Meedoen Alle Jeugd door Sport. In dit kader hebben een aantal interessante initiatieven in Tilburg plaatsgevonden waaruit lering getrokken kan worden wanneer het gaat om de participatie van allochtone vrouwen in de sport.⁴ Vanuit het sportbuurtwerk is een initiatief ontstaan voor een opleidingstraject voor allochtone vrouwen tot aerobicsinstructrice. Een aantal vrouwen die deelnamen aan de aerobicslessen die vanuit

⁴ Ook in Enschede is in het kader van Meedoen een aparte kadercursus gericht op allochtone vrouwen succesvol afgerond, maar hier zal in deze rapportage niet verder op ingegaan worden.

sportbuurtwerk en het sportbedrijf georganiseerd werden, gaf aan ook zelf graag les te willen geven. Dit mede doordat ze constateerden dat veel meer vrouwen uit hun omgeving de behoefte hebben om te gaan bewegen/sporten.

Samen met de KNGU is toen een ‘instapcursus’ van tien lessen voor tien vrouwen georganiseerd. Dit was een voorbereidend traject om in te kunnen stromen in de aerobicscursus. In de instapcursus werden de eigen vaardigheden van de vrouwen nog wat bijgeschaafd en leerden zij tellen op muziek. Vervolgens zijn negen vrouwen doorggegaan met het praktijkdeel van de opleiding aerobics instructrice van Fit!vak. De opleiding werd gefinancierd door de Koninklijke Nederlandse Krachtsport en Fitnessfederatie (KNKF) en ROC Sport en bewegen. Gedurende negen maanden (in 2009) hebben ze hieraan twee avonden in de week (stage) en een dagdeel op zaterdag besteed. Tijdens het traject is één vrouw met de opleiding gestopt. Zij was veel jonger dan de andere vrouwen (19 jaar, terwijl de rest tussen de 30 en 40 jaar was) en had het erg druk met haar opleiding. De andere acht vrouwen hebben in september het praktijkdeel van de cursus afgelegd. In december 2009 vond een feestelijke certificaatuitreiking plaats. In principe hebben de vrouwen nog geen officiële lesgeefbevoegdheid, hiervoor moeten ze ook nog het bedrijfshulpverleningsdeel en het theoriedeel halen. Voor sommigen zal dat laatste echter wellicht niet haalbaar zijn, maar het is wel de bedoeling dat er een vervolg komt. Vier van de acht vrouwen die deelnamen aan de cursus, geven inmiddels al les.

De verhalen van de Marokkaanse K. (40 jaar, 3 kinderen) en F. (37 jaar, 2 kinderen) zouden als ‘succesvolle voorbeelden’ kunnen gelden. K. is in een aantal jaren gegroeid van een vrouw met een lage maatschappelijke participatie, tot iemand die vrijwilligerswerk doet, betaald werk heeft, aan sport doet en lesgeeft in een sportschool. Ook voor haar schoonzusje F. heeft de opleiding tot aerobicsinstructrice bijgedragen aan het vergroten van haar zelfvertrouwen. Beide dames hadden nooit gedacht dat ze hier zover mee zouden komen.

Tot haar 33ste heeft K. nooit gewerkt. Ze zorgde voor het huishouden en haar kinderen. Toen al haar kinderen naar school gingen, wilde ze graag iets gaan doen, want ze besepte dat ze anders thuis zou zitten. Ze is bij het buurthuis in haar wijk terecht gekomen, waar ze naailes en andere hobbylessen ging volgen. Daarna is ze bij het ‘Centrum voor buitenlandse vrouwen Tilburg’ gekomen, waar ze fietsles heeft gegeven. Vervolgens heeft ze een jaar vrijwilligerswerk gedaan bij een peuterspeelzaal. Ze verdiende hier geen geld mee, maar leerde hier ontzettend veel en deed ervaring op. Het vrijwilligerswerk leidde ertoe dat ze een opleiding tot intermediair ging volgen. Langzaam is ze op deze manier in het betaalde werkt ‘gerold’, want na haar studie heeft ze voor drie dagen in de week werk gevonden in de dagverzorging.

Drie jaar geleden besloot ze ook te gaan sporten. Ze wist dat er bij haar in de wijk aerobicslessen alleen voor vrouwen werden gegeven, maar de stap om daadwerkelijk te gaan, was erg groot. Het duurde een jaar totdat ze ging. Het volgende citaat geeft treffend weer hoe hoog de drempel kan zijn.

“Maar voordat je echt de stap neemt, ben je alweer een tijd verder. Op een gegeven moment zei ik tegen mijn vriendin, ik ga gewoon, ik weet niet wat jij doet, maar ik ga. Het was een grote drempel, dat wel, gek is dat eigenlijk. Je weet dat je eigen mensen daar zijn, maar dan die stap nemen naar iets dat je nooit hebt gedaan, dat is gewoon een hele hoge drempel. Dus ik kan me zeker voorstellen voor vrouwen die nooit uit het huis komen, dat het moeilijk is. Ze denken: sporten? Moet ik dan een short aan, dat is toch helemaal niet voor mij”.

Pas na haar dertigste is K. haar zwemdiploma's gaan halen. Daarna is ze blijven zwemmen en nam ze ook deel aan aquajogging . ‘Niet bij allochtonen, gewoon bij de Nederlanders’. Omdat dit erg laat op de avond was, is ze hier mee gestopt.

Ze vroeg haar schoonzus F. of ze mee wilde gaan sporten bij het aerobicsuurtje in Tilburg Noord. Hoewel het voor F. verder van huis was, vond ze het erg gezellig bij de groep en is gebleven.

“Ik vind het ook heel fijn dat ik deze kans heb gekregen. Ook al ben ik hier wel opgegroeid, je blijft op een gegeven moment toch ergens hangen en dan kom je niet verder. En ik vond het heel leuk dat ik nu wel een stap verder ben door deze cursus. Ik heb echt veel meer zelfvertrouwen.”

Momenteel begeleidt K. vrouwen in sportschool La Sala op speciale vrouwenuren. Ze ontvangt hiervoor een vrijwilligersbijdrage. F. heeft de aerobicslessen in Tilburg-Noord overgenomen. De derde vrouw die reeds actief aan de slag is gegaan met haar diploma, geeft les (o.a. ouderengym) bij de Bloesem, een centrum voor vrouwen. De vierde (Marokkaanse) vrouw (uit Tilburg-Noord) is A.. Zij is na het afronden van de cursus aerobics instructrice naar turnvereniging Kunst en Kracht gegaan om kleutergymlessen te geven. Omdat ze niet zo goed Nederlands spreekt, zag ze het niet zitten om gelijk na de cursus zelf aerobicslessen te gaan geven. Lesgeven aan kinderen sprak haar veel meer aan, vandaar dat sportbedrijf Tilburg haar in contact heeft gebracht met Kunst en Kracht. Turnvereniging Kunst en Kracht is officieel geen pilotvereniging van het project, maar het voorbeeld van deze vrouw toont aan dat er binnen de gymnastiek wel mogelijkheden liggen. Voordat A. zelfstandig aan de slag kon met de kleutergymlessen, heeft ze binnen de turnvereniging nog een intern opleidingstraject gehad. A. heeft een tijd lang samen met de combinatiefunctionaris sport en bewegen die zowel in dienst is bij Kunst en Kracht als bij verschillende basisscholen in Tilburg Noord⁵, kleutergymlessen gegeven in haar eigen wijk, Tilburg-Noord. Op deze manier deed ze ervaring op in het lesgeven aan kleuters. Vanaf september 2009 tot medio maart 2010 heeft ze samen met een andere (autochtone) docente van Kunst en Kracht, die nog geen ervaring had met het lesgeven aan kleuters, een groep kleutergym gedraaid. De combinatiefunctionaris bezocht de lessen regelmatig en begeleidde beide vrouwen met het geven van de lessen.

Vanaf maart/april 2010 geeft de Marokkaanse vrouw zelfstandig kleutergym bij Kunst en Kracht op een nieuwe locatie in haar eigen wijk. Met behulp van sportbedrijf Tilburg heeft ze kinderen voor deze lessen geworven. Tevens brengt ze vanuit haar eigen sociale omgeving steeds twee assistenten mee. Een andere vrouw die ook de aerobiccursus heeft gevolgd en een aantal dochters (leeftijd 16-20 jaar) van vriendinnen van haar. Op deze manier slaat ze meerdere vliegen in één klap; de vereniging is nu structureel gevestigd in de (achterstands-)wijk Tilburg-Noord, ze biedt jonge kinderen de mogelijkheid te bewegen, ze bevordert de toevoer van vrouwelijk, allochtoon kader naar de vereniging door het zelf aandragen van assistenten, ze investeert in haar eigen kennis en vaardigheden en ze verdient er ook nog eens een klein zakcentje (in de vorm van een vrijwillige bijdrage) aan. Naast haar eigen les draait ze één keer

⁵ De combinatiefunctionaris vanuit de gemeente Tilburg is acht uren per week beschikbaar om turnvereniging Kunst en Kracht te ondersteunen. Tevens is deze persoon stimulerend technisch kader bij deze vereniging voor zes uren per week.

in de week ook nog elders een kleutergymles samen met een meer ervaren docent, die haar blijft begeleiden. Volgens A. en haar begeleidsters is dit echt een voorwaarde voor succes. A. wil ook nog een trainerscursus vanuit de KNGU volgen, maar dit is praktisch lastiger voor haar dan het interne leertraject die ze nu bij de club krijgt. Hieruit blijkt, evenals uit de andere voorbeelden die reeds zijn genoemd in dit rapport, dat de aanpak van een opleidings-/begeleidingstraject van allochtone vrouwen in sportverenigingen een specifieke aanpak vergt, die niet altijd aansluit bij het huidige opleidings- en begeleidingsaanbod vanuit de sportbonden. Hieronder volgen enkele ervaringen en tips die K. en F. aan de onderzoekers hebben meegegeven.

Ervaringen met het zelf starten met sporten

- Voor vrouwen die hier niets mee hebben is het een hele grote stap, ook als het lessen zijn die alleen voor vrouwen bedoeld zijn.
- De vrouwen die naar 'buiten' zijn gekomen, zijn via via zover gekregen. Een vrouw uit de eigen gemeenschap die hen motiveert, werkt het best
- Hartelijk en gastvrij ontvangen worden is heel belangrijk. De sfeer en de persoon die voor de groep staat, bepaalt veel. Voor vrouwen die de Nederlandse taal niet beheersen, is het erg prettig in de eigen taal ontvangen te worden.
- De meeste vrouwen die sporten zijn over het algemeen vrouwen die ook op andere gebieden participeren in de maatschappij. Ze hebben kennisgemaakt met de sport doordat zij op andere plekken al 'samen kwamen'.
- Voor veel vrouwen (ook Nederlandse vrouwen) is een eigen plek (zonder mannen) erg belangrijk.

Ervaringen met de cursus

- Als K. van te voren geweten gehad dat het zo moeilijk zou zijn, was ze er waarschijnlijk nooit aan begonnen. Ze wist wel hoe lang de cursus zou gaan duren, maar ze was er niet van op de hoogte hoe de cursus er inhoudelijk uit zou gaan zien. Tussentijds heeft ze willen stoppen, maar ze werd door de begeleiders gestimuleerd door te gaan. Zulke personen zijn heel belangrijk. Ze hebben alle vrouwen door de cursus 'getrokken'.
- Ook het feit dat de gemeente alles betaalde was een motivatie om door te gaan.

“Er wordt in ons geïnvesteerd en dat kunnen we niet zomaar naast ons neerleggen. Ik heb het wel heel erg gewaardeerd dat ze dat hebben gedaan, want als ik het zelf had moeten doen, dan had ik het niet gedaan, dan had ik het niet kunnen betalen.”
- F. heeft er nooit over gedacht om te stoppen, maar vond de cursus wel heel pittig. Haar man heeft haar goed ondersteund tijdens de cursus; hij stimuleerde haar door te gaan en nam de zorg voor de kinderen op zich als zij naar de cursus was.
- Uit zichzelf waren K. en F. nooit op het idee gekomen een dergelijke cursus te doen, ze zijn begonnen omdat ze gevraagd zijn. Ook hadden ze van te voren helemaal geen beeld dat ze daarna zouden kunnen werken bij een sportschool of les zouden kunnen geven. Ze hadden nooit verwacht dat ze zover zouden komen.
- De theorie bij de cursus is ook in de les behandeld, dit was erg belangrijk voor deze vrouwen.
- Voor vrouwen die de taal niet beheersen en die laaggeschoold zijn, is een dergelijke opleiding een enorme opgave, zoniet bijna onmogelijk.

- Vrouwen die al wel maatschappelijk actief zijn, hebben het daarentegen vaak weer te druk om een dergelijke cursus te doen.

Tips voor sportscholen en sportverenigingen

- De vrouwelijke vrijwilligsters moeten zich welkom voelen, een goede sfeer is erg belangrijk.
- Geef de vrouwen het gevoel dat ze het goed doen.
- De vrouwen moeten goed begeleid worden. Meer nog dan Nederlandse ouders weten de meeste allochtone ouders vaak niet wat er van hen verwacht wordt. Één op één kan afschrikken en het gevoel geven dat ze het niet kunnen. Begeleiding in een klein groepje werkt waarschijnlijk het beste.
- Het 'vervoersprobleem' van veel allochtone vrouwen moet niet over het hoofd worden gezien. Velen kunnen niet fietsen en autorijden, waardoor een ritje naar de sportclub al een hele onderneming wordt.
- De minst actieve groep (thuiszittende, niet Nederlands sprekende vrouwen van wat oudere leeftijd), wordt zeker niet bereikt door het meegeven van folders. Zij moeten persoonlijk benaderd worden (het liefst in de eigen taal). Via de eigen kinderen en via mond-tot-mond reclame werken veelal het beste.
- Ouders die het financieel gezien slecht hebben, zullen moeite hebben met het verrichten van vrijwilligerswerk, omdat zij niet het 'directe nut' ervan inzien. Het is belangrijk vrouwen te laten inzien dat vrijwilligerswerk mogelijk een opstap kan zijn tot bredere maatschappelijke participatie en dat ze er veel van kunnen leren.
- Rolmodellen inzetten werkt positief.

3. Conclusies en aanbevelingen

In dit laatste conclusiehoofdstuk beantwoorden we de in de inleiding gestelde onderzoeksvraag: *Hoe succesvol zijn de bonden KNVB en KNGU in de werving en ondersteuning van vrouwelijke allochtone kaderleden en welke kritische succes- en faalfactoren kunnen hierbij worden onderscheiden?*

Vanwege het relatief moeizame verloop van het project en de beperkte ‘harde resultaten’ zullen de in de inleiding onderscheiden deelvragen niet afzonderlijk behandeld worden, maar beantwoorden we deze binnen de meer overkoepelende geformuleerde conclusies

Doelstellingen te ambitieus voor nieuwe wegen

De door de twee pilotbonden KNVB en KNGU opgestelde projectplannen en doelstellingen bleken gezien de pilotstatus en de ‘nieuwe en uitdagende’ inhoud te ambitieus. Het project werd ingericht zoals andere (Meedoen-gerelateerde) projecten binnen de bonden en verenigingen, maar de formalistische opzet bleek uiteindelijk niet aan te sluiten bij de bijzondere aard van het project. Hoewel enerzijds werd onderkend dat er niet te hoog moest worden ingezet, bleken de verwachtingen anderzijds toch te hoog gespannen. De doelstelling om meerdere nieuwe, structureel betrokken, allochtone moeders/vrouwen per vereniging te betrekken bleek voor beide bonden binnen de projectperiode dan ook niet haalbaar.

Grote afstand tot doelgroep

De betrokken kaderleden vanuit bonden en verenigingen stonden over het algemeen ver af van de beoogde doelgroep van niet-westerse allochtone vrouwen, met name islamitische vrouwen van Turkse of Marokkaanse afkomst. De projectleiders en uitvoerders waren vrijwel allemaal autochtoon en vooral binnen de KNVB waren ook meerdere mannelijke projectmanagers actief. Voor vrijwel alle projectbetrokkenen gold bovendien dat ze nauwelijks tot geen kennis over en ervaring hadden met contacten met islamitische vrouwen, waardoor het project de benodigde expertise miste om op de meest optimale wijze te kunnen worden aangestuurd en uitgevoerd. In enkele gevallen waar ook islamitische vrouwen betrokken waren bij de projectuitvoering, hadden deze niet voldoende competenties, ondersteuning en/of draagvlak om het project goed uit te kunnen voeren.

Zoeken naar juiste communicatiestrategieën

Mede door de grote afstand tot en geringe contactervaring met de doelgroep was de looptijd van het project veel te kort om meer te kunnen bereiken dan bewustwording van culturele verschillen en ervaring op te doen met verschillende communicatiestrategieën om in contact te treden met de doelgroep. De ingezette strategieën om vrouwen te benaderen en te betrekken (o.a. moeders aanspreken via sleutelfiguren, betrekken van eigen allochtone vrouwelijke jeugdleden) bleken in de praktijk niet meteen tot de beoogde resultaten te leiden. Naast een gebrek aan de juiste sleutelfiguren/rolmodellen met voldoende kennis en ervaringen waren de beschikbare tijd en middelen knelpunten. Ook wisselingen in projectcoördinatoren en/of te weinig draagvlak en betrokkenheid vanuit het bestuur waren negatief van invloed op de voortgang. Hierdoor bleven projectbetrokkenen langer ‘zoekende’.

In contact komen en vertrouwen winnen niet slechts 'eerste fase'

Het belang van de benodigde tijdinvestering en specifieke interculturele (communicatie)-vaardigheden werd aanvankelijk onderschat. Het in contact komen en opbouwen van vertrouwen kost veel tijd, waarvoor binnen het op output gerichte project eigenlijk geen ruimte was, c.q. werd genomen. Het werd in navolging van de opgestelde stappenplannen gezien als een 'eerste fase', terwijl de praktijk liet zien dat het benaderen en in contact komen veel specifieke investeringen vereist.

Ook in de opgestelde tussen- en eindevaluaties van de betrokken verenigingen en bonden werd soms verwezen naar succesvolle voorbeelden, acties en structuren om in contact te treden. De genoemde positieve voorbeelden bleken in de praktijk veelal nauwelijks te leiden tot 'volgende fasen' om de vrouwen daadwerkelijk meer structureel bij de clubs te betrekken. Binnen het project is eigenlijk alleen de langdurige betrokkenheid van een Marokkaanse projectassistente en haar opgedane ervaringen en ontwikkeling (inclusief het volgen van de gemeentelijke sportbegeleidersopleiding) een succesvol resultaat volgens de beoogde doelstelling.

Meer vraaggestuurde begeleiding nodig

De beschikbare expertise en ervaringen van de betrokken bonden en verenigingen met het werven en betrekken van 'reguliere' vrijwilligers vanuit bestaande (vrijwilligers)behoeften en opleidingen sluiten niet aan bij deze specifieke doelgroep. Vanwege het ontbreken van voldoende noodzakelijke voorwaarden (kennis, tijd, geld), bleek bewustwording, draagvlak creëren en ervaring opdoen in het contact leggen en onderhouden met allochtone (islamitische) vrouwen/moeders dan ook het hoogst haalbare. Om de kans op slagen te vergroten is het van belang het perspectief (de leefsituatie, competenties en wensen) van de doelgroep van allochtone vrouwen meer centraal te stellen en dus meer vraaggericht te werk te gaan en te investeren in intensieve begeleiding. Deze strategie en aanpak bleek behoorlijk succesvol in enkele vergelijkbare projecten vanuit gemeentelijke sportafdelingen, die de afgelopen jaren reeds meer ervaring en expertise hadden met (sportlessen voor) de doelgroep.

Geringe samenwerking met ervaren partners

De geformuleerde voornemens om samen te werken met andere organisaties (o.a. gemeente, vrijwilligerscentrale, vrouwen-, buurtorganisatie) die op basis van eerdere projecten wel de benodigde kennis en ervaring met werving en begeleiding van allochtone vrouwen vonden slechts in beperkte mate plaats. Na een eventuele eerste kennismaking en uitwisseling van ideeën en tips gingen de betrokken verenigingen en bonden vooral aan de slag vanuit hun eigen competenties en ervaringen. Bij bemiddeling vanuit de vrijwilligerscentrales staan sportclubs ook niet echt op het netvlies, ondanks de relatie met jeugd.

Bij de bonden en verenigingen bestond soms juist ook de neiging tot te veel versnippering. Om op veel verschillende strategieën en meerdere clubs tegelijkertijd in te zetten en met allerlei verschillende partners te willen samenwerken. Daardoor treedt mogelijk een bredere bewustwording op en lijkt de kans op slagen groter. Vanwege de versnippering is echter extra communicatie, aandacht en begeleiding nodig, die ten koste kan gaan van concrete acties op verenigingsniveau. Terwijl voor het daadwerkelijk bereiken en behouden van allochtonen vrouwen bij verenigingen juist een intensieve focus nodig is, met één-op-één begeleiding of begeleiding in kleine groepjes.

Lange adem nodig voor daadwerkelijke resultaten

De belangrijkste behaalde opbrengst van het pilotproject is bewustwording binnen de bond en verenigingen dat het betrekken van allochtone vrouwen geen eenvoudige opgave is en

specifieke kennis en (communicatie)vaardigheden vergt. De ontwikkeling van de noodzakelijke expertise binnen de georganiseerde sport op dit gebied van interculturalisatie en maatschappelijke integratie staat nog in de kinderschoenen. Voor het daadwerkelijk (structureel) betrekken van allochtone vrouwen zijn naast specifieke competenties, vooral ook intensieve begeleiding (en daarmee hoge kosten) en een lange adem nodig. Het succesvol kunnen werven en behouden van niet-westerse allochtone vrouwen lijkt voor veel sportbonden en verenigingen vooralsnog ‘een brug te ver’. Voor een eventueel vervolg op dit pilotproject lijken gemeenten op dit moment nog de meest aangewezen partner omdat zij beter toegerust zijn om de benodigde structurele en professionele begeleiding te kunnen bieden voor het welslagen van de maatschappelijke participatie van allochtone vrouwen via de sport.

Enkele specifieke aanbevelingen op projectniveau

- Houdt rekening met de capaciteiten van de vereniging. Het aanbieden van sport blijft voor de meeste verenigingen toch de voornaamste doelstelling. Binnen verenigingen vinden zeer regelmatig bestuurswisselingen plaats. Het succesvol aantrekken van de doelgroep werkt alleen als hiervoor ook draagvlak is bij het kader en de leden van de vereniging.
- Benader vrouwen persoonlijk (en niet met folders) en sluit aan bij hun ideeën (o.a. ‘jeugd’ en ‘gezondheid’) en mogelijkheden.
- Bij voorkeur benadering door vrouwen uit de eigen etnische groep (sleutelfiguren) die dezelfde taal (verbaal en non-verbaal) spreken. De vertrouwdheid maakt de drempel naar vrijwilligerswerk lager.
- Voor veel vrouwen is participatie aan activiteiten en cursussen alleen mogelijk onder bepaalde voorwaarden, waaronder: aanwezige kinderopvang, alleen vrouwen, dichtbij, overdag.
- Veel eerste generatie islamitische vrouwen missen noodzakelijke kennis (over functioneren vereniging) en basiscompetenties (o.a. taalniveau, omgaan computer, afspraken maken en nakomen) voor zelfstandig functionerende verenigingsvrijwilligers.
- Ook vervoersproblemen (niet kunnen fietsen en autorijden) en psychosociale problematiek van vrouwen zijn relatief veel voorkomende belemmerende factoren.
- Binnen verenigingen is veelal gebrek aan intensieve begeleidingsmogelijkheden, terwijl deze wel nodig zijn. Het is dan ook noodzakelijk om voldoende tijd en menskracht te investeren in ondersteuning en sturing.
- Bewustwording over het belang van vrijwilligerswerk op weg naar betaalde arbeid draagt bij aan een grotere motivatie.
- Contact maken en elkaar leren kennen en vertrouwen noodzakelijke eerste stap, die veelal veel tijd vergt.
- Groepsaankpak en maatjesprojecten werken positief (hogere ‘veiligheid’) evenals het inzetten van ‘rolmodellen’.
- Mogelijkheden voor stapsgewijze persoonlijke ontwikkeling ‘op maat’ van belang: eerst laten meelopen (ervaringen opdoen, wegwijs maken), daarna via kleine stapjes zelfstandige taken laten uitvoeren.
- Veel communiceren (vrouwen zich welkom laten voelen) en complimenten geven (vrouwen vertellen dat ze nuttig en goed werk doen) draagt bij aan de persoonlijke ontwikkeling en groei en de binding met de club.
- Als er geen continuïteit of ontbrekend perspectief is, haken vrouwen snel af en wordt de belemmering groter om opnieuw te beginnen. Zorg voor heldere en concrete taakomschrijvingen en biedt vrijwilligers uiteindelijk zicht op (betaald) werk. Maak duidelijk dat werk ook zonder financiële vergoeding (in eerste instantie) de moeite waard kan zijn.

- Voor begeleiders en vrijwilligers is het belangrijk om de grenzen goed af te bakenen en onderscheid te maken tussen hun taken en eventuele bijkomende hulpvragen (doorverwijsmogelijkheden).